

แนวทางการจัดการศึกษาของศาสนทายาทในบริบท ของสังคมไทยในศตวรรษที่ 21

GUIDELINES FOR EDUCATIONAL MANAGEMENT OF RELIGIOUS HEIRS CONTEXT OF THAI SOCIETY IN THE 21st CENTURY

พระสิทธิศักดิ์ พรหมสิทธิ์ และคณะ *

PhraSiththisak Promsit and Others

บทคัดย่อ

การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของประเทศชาติ พระพุทธศาสนาเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการศึกษา แต่เดิมวัดเป็นแหล่งที่มาของการศึกษา พระเป็นครูสอนให้การศึกษาในด้านต่างๆ วัดจึงเป็นแหล่งพัฒนาการศึกษาของไทยมาตั้งแต่อดีตกาล และมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาประชาชนในชาติให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอย่างสงบสุข สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา การปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบัน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยนำเอาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้สัมพันธ์กลมกลืนไปกับวิชาต่างๆ ที่จัดให้มีการเรียนการสอนในสถานศึกษาต่างๆ ทั่วประเทศ

คำสำคัญ: การจัดการศึกษา, ศาสนทายาท

ABSTRACT

Education is the heart of the nation, Buddhism is the heart more extremely important in education. Originally, the temple was the source of education. Monks taught all everything therefore temple is a source of Thai educational development since ancient times. And plays an important role in educational management in order to develop people in the nation to provide knowledge, ability, morality,

* อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
ยุทธนา พูนเกิดมะเริง อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
สุรพงษ์ คงสัตย์ อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
จำนงค์ ปุผาลา อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
ประพันธ์ นึกกระโทก อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
บุษยลักษณ์ อรุณ อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ethics, then able to work and live peaceful life. Most Thai societies are Buddhists. Education reform currently absolutely necessary bring Buddhism to be involved in education by applying Buddhism teaching to harmonize with various subjects. That provides teaching and learning in various institutions around the country.

Keywords: Education management, Religious Heirs

บทนำ

การศึกษาก็คือการพัฒนามนุษย์ในด้านต่างๆ ซึ่งตามหลักการทางพระพุทธศาสนา คือการพัฒนา ระบบการดำเนินชีวิตทั้ง 3 ด้านคือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา การศึกษาตามหลัก พระพุทธศาสนาจึงเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ โดยมุ่งพัฒนาจิตใจของคนให้เข้าถึงความจริงของ ชีวิตโดยไม่ปฏิเสธหลักวิชาการทางโลก เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นทักษะและศักยภาพภายนอกให้สอดคล้อง กับศักยภาพภายในอันเป็นการดำเนินวิถีชีวิตของคนในสังคม ทำให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยดีมีสุข และเป็นอิสระ พระพุทธเจ้าทรงก่อตั้ง สังคมสงฆ์ขึ้นมาเพื่อเป็นสังคมแห่งการศึกษาเรียนรู้ ระบบการปกครองสงฆ์เป็นการระบบเพื่อการศึกษา สังคมสงฆ์จึงเป็นสังคมแห่งการศึกษาอย่างแท้จริง

จากการศึกษาถึงสภาพจัดการศึกษาของศาสนทายาทยุคสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จะพบว่า ในอดีตศาสนทายาทประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในการจัดการศึกษา และเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติบ้านเมืองเป็นอย่างมาก การศึกษาของศาสนทายาทเน้นการศึกษาด้านคันถธุระหรือการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบนักธรรมบาลีเป็นหลัก การจัดการศึกษาของพระสงฆ์ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้มีลักษณะที่สำคัญคือ ไม่มีระบบแบบแผนที่แน่นอน ในด้านการเรียนการสอนจะเน้นการจำเป็นสำคัญ เป็นการสอนให้แปลภาษาบาลีในพระไตรปิฎกแบบคำต่อคำ ซึ่งเรียกว่าการบอกพระปริยัติธรรมและในการสอบวัด ความรู้พระปริยัติธรรมก็มีระเบียบปฏิบัติที่เคร่งครัดเข้มงวดยุ่งยากหลายประการ อันเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก อย่างไรก็ตามการศึกษาที่ดำเนินการสอนโดยพระสงฆ์นี้ก็ยังคงดำรงความสำคัญมาอย่างยาวนาน เพราะวัดและศาสนทายาทยังเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาสำหรับมวลชน และคงเป็นช่องทางเดียวที่กุลบุตรสามารถเข้าศึกษาเล่าเรียนเพื่อเลื่อนสถานภาพทางสังคม เป็นแหล่งฝึกคนเข้ารับราชการ การศึกษาของสงฆ์จึงถือได้ว่าเป็นการศึกษาของชาติไปด้วย ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงแม้จะทรงจัดการศึกษาตามแบบอย่างตะวันตก ก็ไม่ทรงทอดทิ้งวัดและยังทรงให้พระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญในการศึกษา ทรงให้ใช้ศาลาวัดเป็นโรงเรียนให้พระเป็นผู้สอนและเป็นผู้บริหารการศึกษา

การศึกษาของศาสนทายาทไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงจากยุคสมัยเดิมมากนัก ได้การปฏิรูปอย่างจริงจัง เพียงครั้งเดียวเท่านั้น คือสมัยต้นรัชกาลที่ 6 โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรง ปรับปรุงหลักสูตรปริยัติธรรมแบบบาลีให้มีความทันสมัยขึ้น รวมทั้งเปลี่ยนวิธีสอบมาเป็นการเขียนตอบด้วยภาษาไทยทั้งหมด และยังทรงริเริ่มให้มีหลักสูตรการศึกษาแบบนักธรรม โดยเน้นความรู้ทางด้านธรรมวินัยอีกด้วย การศึกษาของศาสนทายาทสมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก แต่ หลังจากนั้นแล้ว สถานการณ์ก็เปลี่ยนไป เมื่อรัฐได้แยกการศึกษาออกจากวัด บทบาทในการให้การศึกษาแก่ ประชาชนในรูปที่เป็น

ระบบถูกแยกออกจากวัดอย่างสิ้นเชิง พระสงฆ์ซึ่งแต่เดิมก็ประสบปัญหาในการปรับตัวเพื่อให้พร้อมที่จะเป็นผู้ให้การศึกษาในระบบใหม่ตั้งแต่ระยะเริ่มแรกอยู่แล้ว เมื่อไม่ต้องรับผิดชอบด้านการจัดการศึกษา ในไม่ช้าก็หมดความสนใจในทางการศึกษา และหมดประสิทธิภาพในทางการศึกษาไปด้วย ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนลดน้อยลงไป และการแยกการจัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรออกจากการจัดการศึกษาของเด็กทำให้เกิดปัญหาในเวลาต่อมา ส่งผลให้การจัดการศึกษาของพระสงฆ์อ่อนแอ เพราะรัฐได้ทอดทิ้งและปล่อยให้เป็นการหน้าที่ของศาสนทายาทดำเนินการกันเองตามยถากรรม การศึกษาระดับขั้นพื้นฐานของศาสนทายาทถูกโยนให้เป็นภาระของแต่ละวัดจะจัดการ โดยที่ ศาสนทายาทไม่มีมาตรการส่งเสริมอย่างจริงจัง อีกทั้งเจ้าคณะผู้ปกครองทุกระดับแทบจะไม่สนใจยิ่งในชนบทด้วยแล้ว ส่วนมากไม่มีการสอน เลยแม้แต่นั้นต่ำสุด ทำให้การศึกษาของศาสนทายาทอ่อนแอลงเรื่อยๆ

ดังนั้นการศึกษาของคณะสงฆ์ หมายถึง การศึกษาที่พระภิกษุสามเณรจะต้องเล่าเรียนศึกษาค้นคว้า และทำความเข้าใจ มีอยู่ 4 ประการ คือ

1. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
2. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
3. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
4. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

ปัญหาด้านบริหาร

1. ขาดความเป็นเอกภาพ โดยต่างฝ่ายต่างจัดต่างฝ่ายต่างทำ เช่น พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีเป็นระบบที่อยู่ในความรับผิดชอบของคณะสงฆ์โดยตรง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศาสนา การศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นตรงต่อกรมการศึกษานอกโรงเรียนสภาพเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหามากมาย เช่นความไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาความสับสนไม่มั่นใจของผู้เรียน เป็นต้น

2. ความขัดแย้งแตกต่างกันทางความคิด เป็นความขัดแย้งแตกต่างกันทางความคิดระหว่างฝ่ายที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ผู้บริหารการศึกษาสงฆ์ ซึ่งถือกันว่าเป็นผู้มีทัศนะแบบเก่า โดยเห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีเท่านั้นเป็นระบบการศึกษาที่ถูกต้องชอบธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และควรจะรักษาไว้ให้คงอยู่อย่างเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าเป็นด้านโครงสร้างของระบบ หลักสูตรหรือแบบเรียนและฝ่ายนี้เห็นด้วยว่าพระภิกษุสามเณรไม่ควรเรียนวิชาการสมัยใหม่เพราะจะทำให้ลาสิกขามากขึ้น และอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมักเรียกว่า พระรุ่นใหม่เห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมควรจะรักษาไว้เพียงเนื้อหาสาระ คือ พระธรรมวินัย โดยให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในด้านระบบหลักสูตรแบบเรียน และวิธีการสอนให้เหมาะสมตามกาลสมัย

3. ไม่มีผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษา: คณะสงฆ์รับผิดชอบเฉพาะการสอนหรือการวัดผลอย่างเดียว ไม่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาและการจัดให้มีการศึกษา โดยถือว่าการจัดให้มีการเล่าเรียน ตลอดจนงานบริหารและการดำเนินการศึกษาเป็นหน้าที่ของวัดหรือท้องถิ่นนั้นๆ แนวปฏิบัติเช่นนี้ เป็นเหตุให้นโยบายทั่วไปในการจัดการศึกษา และพระสงฆ์ผู้บริหารจัดการพระศาสนาในระดับท้องถิ่น ขาดเครื่องนำทาง ไม่เห็นทิศทางที่ชัดเจน และปราศจากแรงกระตุ้นไว้ในกรที่จะจัดการศึกษาซึ่งดร.พิณสุตา สิริธรรังศรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสำเร็จของวัดจองคำ : การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม – บาลี ดีเด่น” พบว่ายุทธศาสตร์การบริหาร

จัดการของเจ้าอาวาสด้วยการออกกฎระเบียบ การแสวงหาและพัฒนาครูผู้สอน การสรรหาผู้เรียน การหาทุนสนับสนุน การใช้ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและกำกับการสอนอย่างใกล้ชิดด้วยความเมตตาธรรม การจัดกระบวนการสอนอย่างเข้มข้น ทั้งวิธีการเรียนการสอน การทดสอบอย่างต่อเนื่องการอบรมก่อนสอบสนามหลวง เป็นปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการศึกษาของวัดการบริหารจัดการแบบนี้ทำได้ยากมาก¹

4. ความขาดแคลนทุนและงบประมาณ: ความขาดแคลนทุนและงบประมาณ เป็นปัญหาหลักอย่างหนึ่งในปัจจุบันซึ่งทำให้แม้แต่สำนักที่เอาใจใส่ในการจัดศาสนศึกษาเป็นอย่างมากไม่อาจดำเนินการศึกษาให้เป็นไปด้วยดี บางแห่งก็ถึงกับต้องสะดุดหรือล้มเลิกไป

5. บริการศาสนศึกษาไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในชนบท: คณะสงฆ์มองการศึกษาในแนวคิด โดยสนใจในแง่ที่ว่าจะมีผู้สมัครสอบตามลำดับชั้นถึงขั้นสูงสุด เพิ่มขึ้นหรือลดลงเพียงใดเท่าที่เช่นนี้ ประกอบเข้ากับการถือแนวปฏิบัติว่าคณะสงฆ์รับผิดชอบเฉพาะแต่การจัดสอบเท่านั้น ไม่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา ทำให้การศึกษาในแนวราบไม่ได้รับการเอาใจใส่ ว่าแต่ระดับชั้นจะมีการขยายออกไปให้กว้างทั่วถึงเพียงใด เฉพาะอย่างยิ่งไม่มีการพิจารณาเกี่ยวกับการศึกษาขั้นพื้นฐานว่าภิกษุสามเณรที่บวชเรียนเข้ามาแล้วได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงหรือไม่ ภาวะเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญๆ ตามมาอีกหลายอย่าง เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรมไม่แพร่หลายทั่วถึง วัดจำนวนมากหรือส่วนมากในชนบท ไม่มีการสอนเลยแม้แต่ชั้นต่ำสุด พระภิกษุสามเณรที่ต้องการเล่าเรียนหลังไหลจากชนบทเข้ามาในเมืองและในกรุงเพื่อแสวงหาที่เล่าเรียน²

ปัญหาด้านหลักสูตร

1. หลักสูตรศาสนศึกษากระจัดกระจาย ไม่มีบูรณาภาพ หลักสูตรการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร มีมากมายหลายอย่าง แต่กระจัดกระจายกันไม่เป็นระบบ ไม่มีแกนร่วมใดๆ ไม่ว่าจะในด้านนโยบาย วัตถุประสงค์ แผนงานโครงการหรือการบริหาร และไม่มีหลักสูตรสายหนึ่งสายใดเป็นที่ยอมรับร่วมกันเป็นหลักสูตรที่เพียงพอหรือเหมาะสมสำหรับเตรียมผู้เรียนให้เป็นผู้พร้อมที่จะดำเนินชีวิตของตนให้เป็นไปด้วยดีและสามารถปฏิบัติศาสนกิจให้ได้ผลอย่างเป็นที่น่าพอใจในยุคปัจจุบัน ดังนั้น จึงปรากฏอยู่ทั่วไปว่า พระภิกษุสามเณรแต่ละรูปจะศึกษาวิชาการต่างๆ ในเวลาเดียวกันประมาณสองหลักสูตรการขาดหลักสูตรศาสนศึกษาขั้นพื้นฐานระยะสั้นทำให้การบวชโดยไม่ได้เรียนเพิ่มมากขึ้น: เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม สภาพความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น กิจกรรมทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป เป็นเหตุให้ประเพณีการบวชเรียนพลอยเปลี่ยนแปลงไปด้วย ผู้บวชอยู่จำพรรษาตลอดระยะ 3 เดือน มีจำนวนลดน้อยลง คนจำนวนมากนิยมบวชนอกระยะพรรษาและครองเพศอยู่เป็นเวลาสั้นเข้าเป็น 2 เดือนบ้าง 1 เดือนบ้างครึ่งเดือนบ้าง ตลอดจนเพียง 7 วันก็มีนอกจากนั้นผู้ที่บวชเมื่อสูงอายุ หวังจะพักผ่อนหาความสงบหลังวัยทำงาน หรือหยุดเลิกจากการดิ้นรนในการทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างคฤหัสถ์แล้วมีจำนวนมากขึ้น ผู้บวชประเภทนี้ ส่วนใหญ่ไม่มีความมุ่งหมายในทางการศึกษาในสภาพเช่นนั้น คณะสงฆ์ไม่ได้จัดเตรียม

¹พิณสุตา สิริธรรังศรี, “ความสำเร็จของวัดจองคำ: การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี ดีเด่น”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2547).

²กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, นโยบายและแผนการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2531), หน้า 3-4.

หรือปรับปรุงให้มีหลักสูตรพระปริยัติธรรมพื้นฐานระยะสั้นแบบต่างๆ ให้เหมาะกับผู้ที่เข้ามาบวชประเภทต่างๆ เหล่านี้ผู้บวชเข้ามาส่วนมากจึงมิได้มีการศึกษาเล่าเรียน เป็นการบวชที่ไม่มีการเรียน ทำให้คุณค่าของการบวชลดน้อยลง ไม่ว่าผู้บวชเหล่านั้นจะครองเพศอยู่ต่อหรือลาสิกขาออกไป ก็ไม่ได้รับผลดีจากการบวชเท่าที่ควร หรืออาจเกิดผลเสียมากกว่า ทั้งแก่ชีวิตของผู้บวชเอง แก่พระศาสนาและแก่สังคม

2. ไม่มีการเตรียมการสร้างศาสนทายาทรุ่นใหม่ ให้รับกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป: ในช่วงศตวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อว่าโดยทั่วไปการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรได้กลายเป็นการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาสในสังคม ชาวชนบทห่างไกลจำนวนมาก เมื่อบุตรหลานของตนเรียนจบประถมศึกษาแล้ว ไม่มีสถานศึกษาที่จะเล่าเรียนต่อในท้องถิ่นของตนและไม่มีทุนที่จะส่งเด็กไปเล่าเรียนถึงในเมืองหรือในกรุงได้ ก็อาศัยประเพณีบวชเรียนเป็นโอกาสให้เด็กที่เป็นบุตรหลานของตนนั้นไปอยู่วัดเป็นสามเณรเล่าเรียนศึกษากันสืบมา จนเป็นเหตุให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ประจำวัดทั้งหลาย และเล่าเรียนอยู่ในสถาบันศาสนศึกษาต่างๆ ทั่วทุกแห่ง ในเมืองและกรุง ล้วนเป็นบุตรหลานชาวไร่ชาวนามาจากชนบทแทบทั้งสิ้นจนกล่าวได้ว่าวัดเป็นช่องทางการศึกษาของชาวชนบทที่ขาดแคลนและพระสงฆ์ที่เป็นผู้รับผิดชอบวัดและบริหารการพระศาสนาอยู่ในปัจจุบันก็เป็นผู้ที่ได้บวชเรียนมาตามช่องทางสายนี้แทบทั้งสิ้นแต่ในระยะเวลาที่ผ่านมาใกล้ๆนี้ รัฐได้ขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปอย่างค่อนข้างจะทั่วถึง และในชนบทที่ไม่ห่างไกลมากนักก็มีการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ จึงปรากฏว่าในปัจจุบันสามเณรที่บวชเรียนจากชนบทภาคกลางและภาคอื่นๆที่ไม่ห่างไกลนัก ได้ลดจำนวนลงจนใกล้จะหมดไป

3. ศาสนศึกษาไม่เป็นไปโดยสอดคล้องกับความต้องการกำลังคนของพระศาสนา: หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนเดิม นอกจากไม่มีเป้าหมายเพื่อสนองความต้องการการของบุคคลและสังคมแล้ว ยังมิได้จัดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่เป็นความต้องการในด้านกิจการพระศาสนาอีกด้วยหลักสูตรพระปริยัติธรรมระดับสูงที่จัดอยู่มีสายเดียว คือ ภาษาบาลี แต่กิจการคณะสงฆ์ที่ต้องการกำลังคนผู้มีการศึกษาจำนวนมากในยุคปัจจุบัน คือ ด้านการปกครอง การบริหารและธุรการ คณะสงฆ์ไม่มีกำลังคนที่เตรียมไว้เพื่องานในด้านเหล่านี้ จึงต้องแต่งตั้งท่านที่จบการศึกษาทางด้านภาษาไปเป็นผู้ปกครอง ผู้บริหาร และนักธุรกิจ ซึ่งนอกจากว่าพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้จะไม่สู้พร้อมสำหรับงานที่รับผิดชอบแล้ว ก็ยังมีต้องห่างเหินหรือเลิกร้างออกไปจากการใช้และการค้นคว้าวิชาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาอีกด้วย ในขณะที่เดียวกัน งานพระศาสนาทางด้านวิชาการในยุคปัจจุบันก็มีน้อยยิ่งท่านผู้จบการศึกษาดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ถ้าไม่ได้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม หรือได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งด้านบริหารก็มักต้องอยู่ว่างเฉยไม่ได้ใช้ความรู้ที่เล่าเรียนมาให้ประโยชน์นับเป็นความสูญเปล่าอีกอย่างหนึ่ง การให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์และการปฏิรูปการศึกษาดังกล่าว ประเด็นหลักก็คือให้มีการรับรองสถานะของพระสงฆ์ที่จบการศึกษาไม่ว่าจะเป็นในส่วนของบาลีสนามหลวง และนักธรรมให้สามารถเทียบโอนเข้ากับหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการได้ปัจจุบันการเรียกร้องดังกล่าวได้รับการตอบสนองโดยมีการใช้กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)³ กล่าวไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับสภาพปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ว่าปัญหาล่าสุดที่คณะสงฆ์กำลังเผชิญ ก็คือ จำนวนศาสนทายาทที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง เพราะการศึกษาภาคบังคับได้ขยายออกไปเป็น 9 ปี การศึกษาภาคบังคับขยับจาก ป.6 เป็น ม.3 เด็กที่ที่เรียน จบ ม.3 โดยเฉลี่ยจะมีอายุ 15 ปี พวกเขาเรียนฟรีตามรัฐธรรมนูญ และถ้าพวกเขาจะเรียนต่อ จนจบ ม.6 พวกเขาก็มีสิทธิได้รับการศึกษาฟรี ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเมื่อได้รัฐสามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานฟรี 12 ปี ได้ทั่วประเทศ เมื่อนั้นจำนวนเด็กที่เข้ามาบวชเป็นสามเณรก็จะลดลงอย่างมาก การสร้างศาสนทายาทก็จะถึงขั้นวิกฤติ ดังนั้นจำนวนเด็กที่เข้ามาบวชเป็นสามเณรจึงเป็นปฏิภาคกับความสามารถในการขยายโอกาสทางการศึกษาของรัฐ นั่นคือยิ่งรัฐขยายโอกาสทางการศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาได้มากเท่าใด จำนวนสามเณรก็ยิ่งจะลดลงเท่านั้น มีสถิติที่ช่วยให้เราเห็นภาพได้ชัดเจนว่าในช่วง 20 ปี ที่ผ่านมานี้ จำนวนสามเณรลดลงเกือบเท่าตัว นั่นคือ จำนวนสามเณรที่เคยมีมากถึง 137,638 รูป ใน พ.ศ. 2531 ได้ลดน้อยลงทุกปี จนกระทั่งเหลือ 76,352 ใน พ.ศ. 2547

ดังนั้นคณะสงฆ์ควรพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีและหลักสูตรอื่นๆ ที่เหมาะสมกับคณะสงฆ์ไทยให้มีการพัฒนาให้ทันยุคและให้เป็นไปตามกรอบพระธรรมวินัยต่อไป

การจัดการศึกษาของศาสนทายาทในบริบทของสังคมไทยยุคปัจจุบัน

ในยุคปัจจุบันบริบทของสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมของศาสนทายาทที่เป็นการศึกษานอกระบบ คือ ระบบอุปถัมภ์อาจารย์ ระบบสัทวิหาลิก อันเตวาลิก อ่อนแอและไม่เข้มแข็งเหมือนสมัยก่อน คงเหลือแต่ระบบการศึกษาที่เป็นระบบแบบแผนที่ศาสนทายาทจัดตั้งขึ้น ซึ่งในยุคปัจจุบันพอที่จะแบ่งระบบการศึกษาของศาสนทายาทออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ระบบการศึกษาที่เป็นระบบเดิมของศาสนทายาท คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นระบบการศึกษาแบบเก่าที่ศาสนทายาทจัดขึ้นตามจารีตประเพณีที่สืบต่อกันมาหลายร้อยปีแล้ว การศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกว่า “เรียนนักธรรม” เป็นการศึกษาเบื้องต้นของ พระภิกษุสามเณรมาแต่โบราณ โดยแบบแผนที่ใช้ในปัจจุบันเป็นรูปแบบตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เนื้อหาของการเรียน แบ่งการเรียนออกเป็น 3 ชั้น คือนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก แต่ละชั้นใช้เวลาเรียน 1 ปี มีการสอบปีละครั้ง หลักสูตรประกอบด้วยเนื้อหาหลัก 4 วิชา คือ วิชาพระพุทธธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติ และวิชาวินัย พระภิกษุสามเณรที่บวชเข้ามาใหม่จะต้องเริ่มการศึกษาแผนกธรรมนี้เป็นลำดับแรก ส่วนการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นการศึกษาพระพุทธรวณะ เรียกกันทั่วไปว่า “เรียนบาลี” แต่เนื่องจากพระบาลีเป็นภาษามคธ การเรียนบาลีจึงเริ่มต้นที่การเรียนภาษามคธ เพื่อจะได้เข้าใจความหมายของพระพุทธรวณะ ซึ่งโดยความมุ่งหมายแท้จริงแล้วก็คือ การศึกษาพระพุทธรวณะให้เข้าใจความหมายเพื่อจะเข้าถึงแก่นธรรมและปฏิบัติตามให้ถูกต้อง แต่มาถึงปัจจุบันดูเหมือนจะเข้าใจกันคลาดเคลื่อนว่า การเรียนบาลี คือการเรียนภาษามคธในแนวภาษาศาสตร์ เพื่อให้แปลภาษาได้เป็นสำคัญ ปัจจุบันแบ่งออกเป็นชั้นที่เรียกว่า ประโยค มี 9 ประโยค ใช้เวลาเรียนชั้นละ 1 ปี

³พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 4-6.

โดยที่ชั้นประโยค 1-2 เรียน 2 ปี แล้วสอบครั้งเดียว ส่วนประโยค 3-9 เรียนชั้นละปี สอบปีละครั้งผู้สอบได้แต่ละชั้น จะเรียกว่าผู้สอบได้เปรียญธรรม พระภิกษุผู้สอบ ผ่านประโยค 3 มีสิทธิใช้คำนำหน้า “พระมหา”

2. ระบบการศึกษาประยุกต์หรือจัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ คือ การศึกษาปริยัติธรรมแผนก สามัญ และการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง ปริยัติธรรมแผนกสามัญเป็นการศึกษาแบบใหม่ที่เพิ่งมีขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2514 เพราะค่านิยมการศึกษาของประชาชนเปลี่ยนไป วิชาการและเทคโนโลยีใหม่ๆเกิดขึ้นมาก ศาสนทายาทจึงได้จัดให้มีการศึกษาแผนกนี้ขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณร ได้ศึกษาวิชาสามัญทั่วไปตามเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นหลักสูตรที่นำเอาวิชานักธรรม และวิชาบาลีมาผสมกับวิชาต่างๆในระดับมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาฯ การแบ่งชั้นเรียนก็แบ่งตามเกณฑ์ของโรงเรียนทั่วไปเป็นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี มัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี เมื่อจบแล้วก็มีศักดิ์และสิทธิเท่ากับจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายทุกประการ ระบบการเรียนของปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานี้ เหมือนกับการศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาทั่วไป ต่างแต่เพียงมีวิชาธรรมวินัย วิชาบาลี วิชาภิกษุสงฆ์เพิ่มเข้ามาเพื่อให้เหมาะกับศาสนทายาทที่เป็นพระภิกษุสามเณรเท่านั้น

สำหรับการศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งเริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาครั้งแรกในสังคมไทย ปี พ.ศ. 2432 มีการจัดตั้งมหาธาตุวิทยาลัยให้เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูง ของศาสนทายาทฝ่ายมหานิกาย และในเวลาใกล้เคียงกัน ศาสนทายาทฝ่ายธรรมยุติกนิกายก็มีการจัดตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น แต่ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อมหาธาตุวิทยาลัยเป็น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหามกุฏราชวิทยาลัย เรียกกันทั่วไปว่า “มหาวิทยาลัยสงฆ์” เพราะเป็นการศึกษาในระดับ ปริญญาตรี ผู้จบการศึกษาจากมหามกุฏราชวิทยาลัย จะได้รับปริญญาศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) ขณะที่ผู้ จบการศึกษาจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะได้รับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)

วิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาของศาสนทายาทในบริบทของสังคมไทยยุคปัจจุบัน

1) ด้านที่เป็นจุดแข็ง พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้รวบรวมและเรียบเรียงประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ไว้ในหนังสือ “พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต” สรุปโดยย่อว่าการศึกษาในทางพระพุทธศาสนานั้น การศึกษาเป็นความหมายหรือเป็นตัวแท้ของชีวิตพรหมจรรย์คำสอนและบทบัญญัติต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนามีสาระสำคัญที่ส่งเสริมการอบรม โดยมีหลักฐานที่สนับสนุนการศึกษายู่สองทางคือทางธรรมและทางวินัย⁴ ซึ่งทั้งสองถือว่าเป็นจุดแข็งหรือจุดเด่นที่น่าสนใจของการศึกษาของศาสนทายาทในปัจจุบัน เช่น จุด แข็งด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่สถานศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีมีอิสระในการบริหารจัดการศึกษาอย่างเต็มที่ การบริหารจัดการทั้งหมด ไม่ว่าจะบริหารจัดการอย่างไร เปิดปิดการเรียนการสอนวันไหนก็เป็นเรื่องของเจ้าสำนักเรียนเองหรือเจ้าอาวาสทั้งสิ้นศาสนทายาทไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ระบบการศึกษาของศาสนทายาททั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี มีระบบการวัดผลประเมินผลโดยหน่วยงานกลาง คือ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง และสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง หน่วยงานทั้งสอง

⁴พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), *พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 8-16.

หน่วยงานนี้ทำหน้าที่ออกข้อสอบ ตรวจสอบ และแจ้งผลการสอบให้สำนักเรียนทั่วประเทศ ถือว่าเป็นการจัดการศึกษา ที่ล้ำสมัยกว่าการจัดการศึกษาในระบบของทางโลก เพราะการที่มีหน่วยงานกลางในการวัดผล ประเมินผล เป็นเสมือนการรับประกันคุณภาพทางการศึกษาของแต่ละสำนักเรียนว่า มีคุณภาพทัดเทียมกัน นอกจากนี้การวัดผล ประเมินผลของการศึกษาพระปริยัติธรรมของศาสนทายาท ใช้ระบบการเขียนแบบอัตนัย ไม่มีคำตอบให้เลือก เหมือนข้อสอบแบบปรนัย ซึ่งการสอบแบบนี้ทำให้ศาสนทายาทมีพัฒนาการทางด้านภาษาไทยที่สูงยิ่งกว่าการสอบแบบปรนัย ทำให้การเขียนภาษาไทยมีความสวยงามชัดเจนมากขึ้น ทำให้ศาสนทายาทสามารถพัฒนาทักษะในการใช้ภาษา ทักษะการเขียน และทักษะในการคิดกว้างขวางกว่าการใช้ข้อสอบแบบปรนัย ดังนั้นการวัดผล ประเมินผลโดยใช้ข้อสอบอัตนัยนั้น ถือได้ว่าเป็นจุดเด่นและเป็นจุดแข็งของการศึกษาของศาสนทายาท นอกจากนี้ศาสนทายาทมีเครือข่ายสถาบันขององค์กรทางพระพุทธศาสนาอยู่ทั่วประเทศและเกือบทั่วโลก หากมีการบริหารจัดการที่ดี ก็จะสามารถกระจายโอกาสทางการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนในทุกระดับ สามารถนำเครือข่ายดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนและกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาได้ง่าย และการศึกษาของศาสนทายาทยังถือได้ว่าเป็นการจัดการศึกษาเพื่อมวลชนอย่างแท้จริง เพราะไม่ได้มุ่งหวังกำไรในรูปแบบที่เป็นผลประโยชน์ จากศาสนทายาทแม้แต่หน่วยเดียว เพียงแต่มุ่งหวังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเด่นทางการศึกษา เพราะการจัดการศึกษาหากไม่ได้จัดเพื่อมุ่งหวังตัวกำไรเป็นผลประโยชน์เรื่องเงินทองแล้วจะสามารถทำให้การศึกษานั้นๆ มุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมายคือนักศึกษาอย่างแท้จริง

2) ด้านที่เป็นจุดอ่อน ในด้านที่เป็นจุดอ่อนของการศึกษาของศาสนทายาทในปัจจุบันที่กำลังอยู่ในสภาพวิกฤติอย่างมาก โดยเฉพาะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีซึ่งเป็นการศึกษาหลักของ ศาสนทายาท ที่จำนวนนักเรียนมีลดน้อยลงเป็นอย่างมาก จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัยพบว่า การจัดการ ศึกษาของศาสนทายาทในปัจจุบันมีจุดอ่อนซึ่งเป็นปัญหาต่างๆ มากมายหลายประการ มีทั้งจุดอ่อนที่เกิดจาก ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ที่กลายเป็นอุปสรรคทำให้การศึกษาของศาสนทายาทไม่เจริญก้าวหน้าไปเท่าที่ควร จุดอ่อนที่เกิดจากปัจจัยภายนอก เช่น ได้แก่ความไม่เสมอภาคจากการจัดการศึกษาของรัฐที่รัฐก็ปล่อยให้ศาสนทายาทจัดการศึกษากันโดยลำพัง โดยได้ให้การสนับสนุนจากรัฐบาลน้อยมาก และความห่างเหินและความ ไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาของประชาชน ผลจากการแยกการศึกษาออกจากวัด และการตัดขาดระบบการศึกษาของสงฆ์ออกจากระบบการศึกษาของรัฐการศึกษาในวัดและสำหรับพระสงฆ์ก็ถูกปล่อยขาดไปให้เป็นเรื่องของสถาบันสงฆ์จัดดำเนินการโดยลำพัง ไม่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐและไม่จัดเข้าเป็นส่วนในโครงการ หรือแผนการศึกษาใดๆ ของรัฐ ผลที่เกิดจากการแยกโลกออกจากธรรมอย่างชัดเจนเช่นนี้ ก่อให้เกิดผลตามมาก็คือ พลอยทำให้บทบาทของฆราวาสกับพระพลอยแยกกันอย่างเด่นชัดไปด้วย ทำให้สองฝ่ายห่างเหินกันมากขึ้น ประชาชนถือว่าโลกนั้นเป็นเรื่องของฆราวาสส่วนธรรมเป็นเรื่องของพระสงฆ์ทำให้ธรรมะถูกแยกขาดออกจากชีวิตประจำวันของผู้คน กลายเป็นว่าต่างคนต่างอยู่จะมาเกี่ยวข้องกันก็ต่อเมื่อมีเหตุหรือมีพิธีกรรม ซึ่งระยะหลังนี้ไม่พ้นเรื่องของเงินทองหรือผลประโยชน์ กล่าวคือฆราวาสเข้าวัดก็เพราะหวังโชคลาภจากพระสงฆ์ก็เข้าหาฆราวาสเพราะต้องการเรียไรสร้างโบสถ์วิหารเป็นต้น เงินกลายมาเป็นตัวกลางความสัมพันธ์ระหว่างพระ กับฆราวาสแทนที่จะเป็นการร่วมมือกันด้วยความตระหนักรู้ว่าโลกกับธรรมนั้นแยกจากกันไม่ได้ รากฐานการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่ยึดแบบอย่างจากลัทธิกวางตุ้งมาเป็นแม่แบบสำหรับศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมอย่างจริงจังทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ทั้งนี้เพราะพ่อขุนรามคำแหงทรงเป็นครูสอนโดยพระองค์สมัยนั้นด้วย นับตั้งแต่พระองค์ทรงประดิษฐ์

อักษรไทยใช้เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 1826 พร้อมทั้งได้จารึก พระกรณียกิจต่างๆ ไว้อันเป็น⁵ประโยชน์ทางประวัติศาสตร์ และการธำรงบำรุงพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ ขรรษาชนชั้นกลางผู้ที่มีโอกาสดีว่าได้รับการศึกษาแบบใหม่จากระบบการศึกษาที่รัฐจัดให้ มีความคาดหวังว่าพระสงฆ์ที่ออกบวชนั้นเพื่อละเรื่องทางโลกมุ่งสู่พระนิพพานอย่างเดียว โดยลืมหาคำ ความเข้าใจถึงสภาพของสังคมไทย และมักจะมองพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาเรียนวิชาการทางโลกโดยผ่าน สถาบันทางศาสนา ในแง่ลบ มีการต่อต้านการที่พระสงฆ์จะเรียนวิชาการสมัยใหม่ ด้วยเห็นว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์บ้าง กลัวว่าจะสึกบ้าง จากความไม่เข้าใจถึงบริบทของสังคมไทย จึงพากันตำหนิติเตียนจนถึงขนาดต่อต้านผู้บริหารการศึกษาของชาติก็ เกิดทัศนคติว่า การศึกษาของรัฐกับการศึกษาของศาสนายาหิตต่างฝ่ายต่างก็ดำเนินการไม่ควรยุ่งเกี่ยวซึ่งกันและกันบางครั้งถึงกับมีการต่อต้าน ดังจะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนรัฐไม่ให้การรับรองด้วยซ้ำว่าสถาบันการศึกษาของศาสนายาหิตเป็นสถาบันการศึกษาที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย

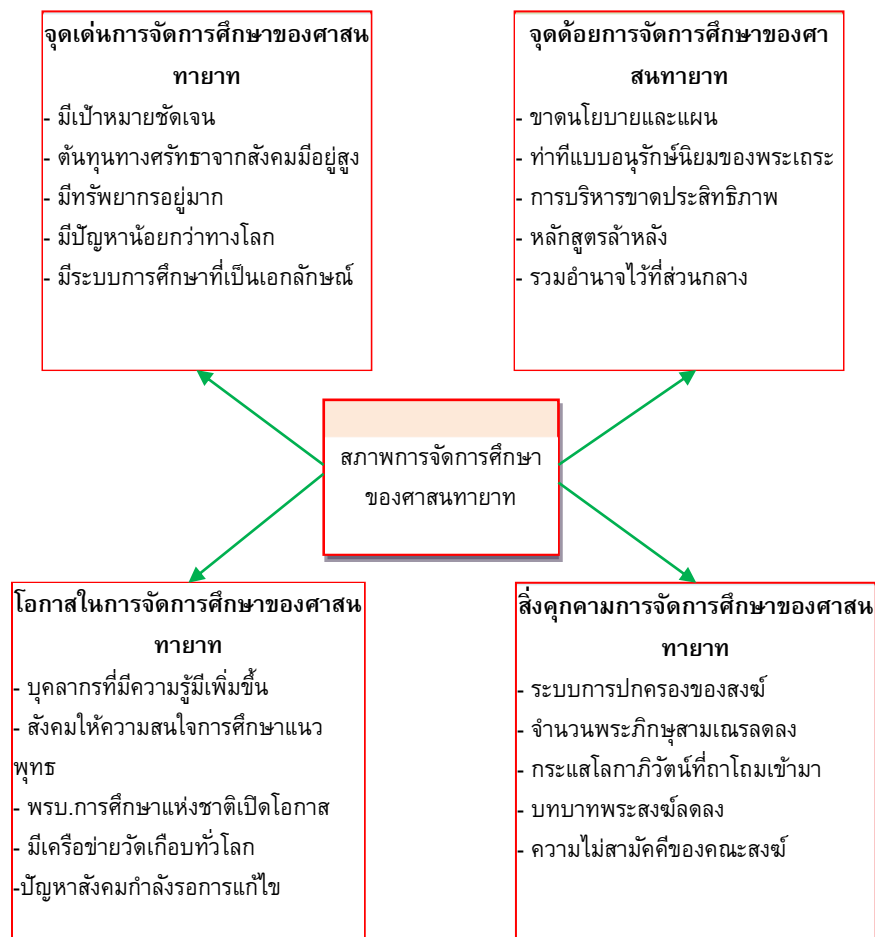
นอกเหนือจุดอ่อนจากเหตุปัจจัยภายนอกองค์กรศาสนายาหิต ที่ส่งผลกระทบและเป็นปัญหาต่อการจัดการศึกษาของศาสนายาหิตในปัจจุบันแล้ว ปัจจัยที่เป็นจุดอ่อนประการสำคัญของการศึกษาของ ศาสนายาหิตไทยในปัจจุบัน ก็คือปัจจัยภายในที่เกิดจากการบริหารจัดการของศาสนายาหิตเอง เพราะศาสนายาหิตไม่ได้เน้นการศึกษาว่าเป็นภารกิจหลักแต่กลับไปเน้นและให้ความสำคัญในเรื่องการปกครอง ผลที่ตามมาคือการศึกษาของศาสนายาหิตถูกลดความสำคัญลงจนไม่ถือว่าเป็นงานหลักของผู้ปกครองสงฆ์ไม่ว่าในระดับใด ทำให้การศึกษาไร้ประสิทธิภาพแล้วจุดอ่อนในด้านนโยบายการศึกษาและการบริหารการศึกษานโยบายทางการ ศึกษาของศาสนายาหิตทั้งระบบขาดความชัดเจนหรือแทบจะไม่มีนโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเลย เมื่อขาด นโยบายก็ไม่มีแผนงานเกี่ยวกับการศึกษาของศาสนายาหิตที่ชัดเจนไม่ได้มีการวิเคราะห์วิจัยถึงสภาพปัญหา ความต้องการเกี่ยวกับการศึกษา ทำให้ศาสนายาหิตขาดกรอบและทิศทางที่จะพัฒนาการจัดการศึกษาให้ดีขึ้น การบริหารการ บริหารการศึกษาของศาสนายาหิตเน้นให้การศึกษาแนวตั้งมากกว่าแนวราบเพียงดูแลให้มีการสอบตามลำดับชั้น ให้ครบทุกชั้น แต่ไม่สนใจว่าพระภิกษุสามเณรที่บวชเข้ามาแล้วจะได้รับการศึกษาทั่วถึงหรือไม่ จึงทำให้ผู้ที่บวชเข้ามาแล้วไม่ได้รับการศึกษามีเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่งผลเสียต่อองค์กรศาสนายาหิตและพระพุทธศาสนาโดย ภาพรวม

นอกจากนี้ศาสนายาหิตให้ความสำคัญกับการปกครองมากกว่าการศึกษา ยกงานปกครองเป็นงานอันดับ หนึ่ง แล้วรวมงานทุกอย่างมาไว้ที่การปกครองการบริหารแบบรวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลาง อีกทั้งการจัด การศึกษาของศาสนายาหิตก็มีหลากหลายระบบ ทำให้ขาดเอกภาพทางการศึกษา การศึกษากระแสหลักของศาสนายาหิตที่ถูกปล่อยปละละเลยให้แต่ละวัดแต่ละสำนักดำเนินการกันเองบางวัดก็แทบไม่มีมีการเรียนการสอนเพียงแต่ส่งชื่อเข้าสอบเพราะต้องการรักษาสำนักเรียนเอาไว้ ปรากฏว่ามีผลกระทบในทางลบต่อการศึกษาของ ศาสนายาหิตอีก มาก เช่น มีการทุจริตในการสอบ และขาดสอบทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณในการจัดการสอบในแต่ละปี เป็นต้น

หลักสูตรการศึกษาของศาสนายาหิตเป็นหลักสูตรเก่าแก่ ไม่ได้คำนึงถึงผู้ศึกษา ลำสมัย ไม่เหมาะสมกับ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ตามสภาวการณ์ที่เห็นได้ชัดเจนในกรณีพระมหาเปริยญ ในระดับสูงสุด

⁵พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 64.

ส่วนมากก็มักจะอยู่แต่ในสำนัก ผลงานด้านวิชาการยังขาดการสนับสนุนอย่างจริงจัง เช่นควรจะแต่งตั้งให้เป็นพระผู้ชำนาญการในการแต่งคัมภีร์ ต่าง ๆ เจกเช่นในสมัยพระสิริมังคลาจารย์ ที่มีชื่อเสียงในยุคทองของเมืองล้านนา และปัจจุบัน การแต่งคัมภีร์ ต่าง ๆ ภายในท้องถิ่นยังไม่ได้รับการสนับสนุน ผลงานต่างๆของบูรณพจารย์มักจะสูญหายไปกับบุคคล ไม่มีการสืบสานให้ถึงแก่ศิษย์รุ่นหลัง อย่างเช่นการแต่งคัมภีร์พื้นบ้านล้านนา (แต่งธรรมเนียมเหนือ ของมหาทวี เขื่อนแก้ว ยังไม่ปรากฏการบันทึกว่ามีใครเป็นศิษย์สืบทอด มีแต่คัมภีร์ แต่ยังไม่มีการถ่ายทอดในระดับมหาวิทยาลัยแต่อย่างใด

ภาพประกอบที่ 1: วิเคราะห์ในแง่ของ จุดเด่น จุดอ่อน โอกาส และภาวะคุกคาม

จากสถานภาพการจัดการศึกษาของศาสนทายาทในปัจจุบัน มีทั้งวิกฤติ และโอกาสมีทั้งจุดเด่นและ จุดด้อย ซึ่งมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน ที่จะต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัยเพราะวิกฤติต่างๆที่เกิดขึ้นกับศาสนทายาทและพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในปัจจุบันนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากวิกฤติปัญหา ทางด้านการศึกษา

ของศาสนทายาทเอง ปัญหาใหญ่ของการศึกษาของศาสนทายาท คือการไม่สามารถเตรียม คนหรือศาสนทายาท ให้สามารถที่จะเผชิญกับยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงได้ ทำให้สังคมสงฆ์อ่อนแอและ เกิดวิกฤติขึ้นภายในองค์กร ของศาสนทายาทเอง ทั้งๆที่การปฏิรูปการศึกษาของศาสนทายาทเป็นเรื่องจำเป็นอย่าง เร่งด่วน แต่ถูกละเลยมา ช้านานแล้วและก็ไม่เคยมีความพยายามจากศาสนทายาทที่จะปรับปรุงแก้ไขอย่างจริงจัง ความสอดคล้องของการ จัดการศึกษาของศาสนทายาทกับบริบทของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน

จากสภาพจุดอ่อนของการจัดการศึกษาของศาสนทายาทในปัจจุบันที่ได้กล่าวมา ส่งผลให้ระบบ การศึกษาของศาสนทายาทในปัจจุบัน ไม่สามารถผลิตผลผลิตทางการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของ สังคมไทย คือ ผลผลิตจากระบบการศึกษาของศาสนทายาทในปัจจุบัน ยังไม่สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลง ด้านต่างๆของสังคมไทยในปัจจุบันได้ โดยเฉพาะกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน ที่ส่งผล กระทบต่อสังคมไทยและพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากและวิกฤติที่สำคัญที่สุดของศาสนทายาทคือวิกฤติทางด้าน พระศาสนา ซึ่งบริบทสังคมไทยในปัจจุบันก่อให้เกิดผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาและศาสนทายาทอย่างมากมาย เช่น

1. เกิดกระแสพุทธพาณิชย์และไสยศาสตร์แพร่หลายมากขึ้น สัทธาภิโรคนิยมซึ่งมาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นความอยากมั่งคั่งร่ำรวยให้กับประชาชนให้เข้มข้นรุนแรงขึ้น ความอยากมั่งมีศรีสุขด้วย อำนาจดลบันดาลของวัตถุมงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ระบบทุนนิยมที่มากับความทันสมัย ทำให้พระเครื่องและศาสนา วัตถุต่างๆ กลายเป็นสินค้าที่ซื้อขายกันได้ด้วยเงินตรา ทำให้พุทธพาณิชย์ขยายตัวกว้างขวาง ทั้งในและนอกวัด ซึ่งเท่ากับผลักดันเชิญชวนให้วัดวาอารามต่างๆ เข้าสู่วงการพุทธพาณิชย์กันมากขึ้น และ แข่งขันกันคิดค้นพัฒนา “สินค้า” ให้พิเศษพิสดารขึ้นเพื่อเป็นจุดขาย รวมไปถึงพิธีกรรมต่าง ๆ แม้แต่บุญก็ หนีไม่พ้นจากการแปรสภาพให้ เป็นสินค้า

2. การเกิดลัทธิพิธีแปลกปลอมต่างๆมากมายขึ้นภายในวัด ผลประการหนึ่งของไสยศาสตร์และ พุทธพาณิชย์ที่เฟื่องฟูในวัดก็คือ การส่งเสริมให้วัดเป็นอันมากพากันคิดค้นพิธีกรรมและวัตรปฏิบัติแปลกๆ ใหม่ๆ เพื่อ ดึงคนและุดเงินเข้าวัด ขณะเดียวกันความหลากหลายของผู้คนที่เพิ่มมากขึ้นตามความซับซ้อน ของสังคมก็ทำให้เกิดความต้องการและความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันไป อันเป็นปัจจัยอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้วัดจำนวนไม่ น้อยพัฒนาลักษณะเฉพาะตัวขึ้นมาเพื่อตอบสนองความหลากหลายดังกล่าว โดยมักดึงเอาสัญลักษณ์และรูปแบบ ทางศาสนาต่างๆ ทั้งจากในและนอกพุทธศาสนาเข้ามาผสมปนเป จนเกือบมีสภาพไม่ต่างจากลัทธิพิธีหนึ่งที่แปลก ออกไปจากพุทธศาสนากระแสหลัก เพียงแต่ยังอยู่ในวัดและยังมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของศาสนทายาท

3. การแตกแยกออกเป็นลัทธินิกายต่างๆ ลัทธิพิธีที่เกิดขึ้นมากมายในวัด ในที่สุดย่อมมีจำนวนหนึ่ง ที่ เดิบใหญ่และมีเครือข่ายกว้างขวางจนสามารถตั้งตัวเป็นนิกายใหม่ได้ จะโดยเปิดเผยหรือไม่ก็ตาม สันติ อโศกและ วัดพระธรรมกายเป็นตัวอย่างของนิกายใหม่ที่แสดงตัวต่างกัน ในอนาคตนิกายใหม่ๆ โดยเฉพาะที่ ไม่แสดงตัว ชัดเจน และยังยอมรับอำนาจขององค์กรปกครองสงฆ์บางส่วนจะมีมากขึ้น แต่หากว่าศาสนทายาท อ่อนแอและ เรรวนยิ่งไปกว่านี้ ก็เป็นไปได้มากกว่าจะมีนิกายใหม่ที่แสดงตัวอย่างชัดเจนตามอย่างสันติอโศก การ พยายาม ควบคุมศาสนทายาทให้เป็นหนึ่งเดียวกันนับวันจะทำได้ยากขึ้นทุกทีในยุคโลกาภิวัตน์ ยิ่งศาสนทายาทแสดงตัวให้ ประชาชนเสื่อมศรัทธาทั้งในด้านคุณธรรมและสติปัญญา ก็ยิ่งทำให้ขาดพลังมากยิ่งขึ้น

4. การตีความพระวินัยที่ขัดแย้งกัน กระแสโลกาภิวัตน์จะทำให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ๆ อีก มากมาย ในทางพุทธศาสนาที่กลายเป็นข้อโต้แย้งถกเถียงในทางธรรมวินัย คือ แนวคิดและความเคลื่อนไหวใหม่ๆ จากต่างประเทศรวมทั้งจากวงการพุทธศาสนาในส่วนอื่นของโลก มาสู่การรับรู้ของชาวพุทธไทยมากขึ้นอย่างไม่เคยมี มาก่อน ซึ่งอาจนำไปสู่ข้อขัดแย้งทางด้านพระธรรมวินัย ตัวอย่างเช่น การเคลื่อนไหว เรียกร้องให้มีภิกษุณีในเมืองไทยซึ่งเป็นผลจากการที่ทั่วโลกตื่นตัวในเรื่องสิทธิสตรีมากขึ้นขณะเดียวกัน ความคิดใหม่ ๆ จากต่างประเทศ หรือพุทธศาสนิกายอื่นๆ อาจทำให้เกิดการตีความทางด้านพระธรรมวินัยที่ ผิดแผกจากจารีตเดิม และดังนั้นจึง อาจนำไปสู่ข้อโต้แย้งถกเถียงอย่างกว้างขวางได้

5. เกิดช่องว่างระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ของ สังคมไทย ฆราวาสเข้าไปรับรู้และเกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลงน้อยอย่างเต็มที่ ส่วนพระสงฆ์ส่วนใหญ่ยัง เก็บตัว อยู่ในวัด ไม่ไปรับรู้กับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงเกิดช่องว่างกับฆราวาสมากขึ้น และนับวันช่องว่าง ไม่ได้ จำกัดแต่เฉพาะเรื่องทางโลก หากยังรวมไปถึงเรื่องทางธรรมด้วย สิ่งนี้อาจเกิดขึ้นตามมาก็คือฆราวาส จำนวนมาก ขึ้นจะไม่เห็นความจำเป็นต้องพึ่งพาพระสงฆ์ ทำให้ช่องว่างต่างกว้างขึ้นจนกลายเป็นความเหินห่างหมิ่นต่อกัน เนื่องจากฆราวาสได้รับรู้แนวคิดใหม่ๆ รวมทั้งวิถีการตีความธรรมจากแหล่งอื่นๆ ที่ต่างไปจากพระสงฆ์

ความไม่สอดคล้องด้านปริมาณนั้น คือ ในขณะที่ประชากรของประเทศไทยมีปริมาณเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ สถิติผู้สอบผ่านการศึกษาระบบการศึกษาของศาสนทายาทกลับมีน้อยมาก จำนวนยอดผู้สมัครสอบกับยอด ผู้สอบได้ต่างกันเป็นอย่างมาก จำนวนผู้ขาดสอบในแต่ละปีก็มีจำนวนมากและมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ สถิติ ดังกล่าวนอกจากบ่งบอกถึงความรู้ความสามารถ ตลอดจนความตั้งใจของศาสนทายาทว่ามีน้อยเพียงใดแล้วยัง สะท้อนถึงความต้อยคุณภาพทั้งในด้านการสอนและการกวัดขึ้นใส่ใจของครู โดยโยงไปถึงประสิทธิภาพในการจัด การศึกษาของศาสนทายาทโดยรวมด้วยในด้านคุณภาพที่ยังไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมยุคไทยปัจจุบัน จาก การวิจัยพบข้อมูลว่า คุณภาพทางการศึกษาของศาสนทายาทในปัจจุบันมีสภาพที่อ่อนแอ คือ

1. ไม่สามารถเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ แต่เดิมนั้นพระสงฆ์เป็นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางปัญญา และ ทางจริยธรรมของแต่ในปัจจุบันจะพบว่า พระสงฆ์ไทยจำนวนไม่น้อยไม่สามารถเป็นผู้นำทางปัญญาและทาง จริยธรรมของสังคมไทยเท่านั้น บางรูปยังได้กลายเป็นเหตุปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางปัญญาและ ทางศีลธรรมเสียเอง สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง คือ การศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งของพระสงฆ์และของ พุทธศาสนิกชนมีความอ่อนแอ มีแต่การบวชแต่ขาดการศึกษาเล่าเรียน ถึงจะมีการเล่าเรียนบ้างแต่ก็ไม่เพียงพอที่จะทำหน้าที่เป็นศาสนทายาทที่ดีได้ เพราะเป็นการศึกษาเล่าเรียนเพียงตำราไม่ได้มุ่งเน้นในเชิงปฏิบัติ เรียน เพื่อรู้แต่แยกส่วนกับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันทำให้คุณภาพของพระสงฆ์อ่อนด้อยลงอย่างน่าเป็นห่วง

2. ความรู้ทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์อ่อนด้อยลง ในสมัยก่อนพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีความรู้ความ เชี่ยวชาญ ด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการเรียนรู้ทักษะชีวิต แบบพึ่งพาในรูปของภูมิปัญญาพื้นบ้านอย่าง แท้จริง แม้แต่ความรู้ด้านวิชาการต่างๆ พระสงฆ์ก็เป็นผู้นำทั้งสิ้น แต่สมัยปัจจุบันความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ลดน้อยลงมาก พระกำลังจะมีความสำคัญน้อยลงในฐานะเป็นแหล่งความรู้ทางธรรม แม้แต่เรื่องสมาธิ ภาวนาฆราวาสกำลังมีบทบาทในด้านนี้มากขึ้น เป็นทั้งผู้สอนและผู้ปฏิบัติ ในขณะที่ในวงการศาสนทายาทกลับ เป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม คือ พระสงฆ์ที่สนใจทำสมาธิภาวนาอย่างจริงจังมีน้อยลง สิ่งเหล่านี้ทำให้ศรัทธาที่

ประชาชนมีต่อพระสงฆ์ลดลงไป ไม่เพียงเป็นการสูญเสียความเป็นผู้นำทางจริยธรรมเท่านั้น เมื่อสถาบันสงฆ์อ่อนแอลงก็หมายถึงว่าคำสั่งสอนของพุทธศาสนาก็มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนลดน้อยถอยลงไปด้วย

3. สถานะความเป็นผู้นำทางสติปัญญาและจิตวิญญาณอ่อนแอลง บทบาทในฐานะเป็นพลังทางด้านศาสนธรรมในสังคมของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน มีความอ่อนแอลงมาก ซึ่งนอกจากจะไม่สามารถดึงประชาชนให้เข้ามาเพื่อน้อมเข้ามาเป็นทางดำเนินชีวิต และสืบต่อให้ยั่งยืนแล้วยังไม่สามารถต้านทานกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมที่ไหลบ่าแผ่ซ่านทั่วทั้งสังคม ผลก็คือถูกกระแสดังกล่าวบ่อนเซาะ จนกระทั่งพระเป็นอันมาก กลายเป็นเครื่องมือของลัทธิอุดมการณ์ดังกล่าวแทน ขณะเดียวกันประชาชนเป็นอันมากก็หันไปหาพุทธศาสนา แบบอื่นซึ่งตอบสนองหรือสัมพันธ์กับชีวิตของเขามากกว่า หากไม่ก็ต่อเติมเสริมแต่งหรือสร้างศาสนาขึ้นมาใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง ซึ่งในหลายกรณีก็เป็นการสนองกิเลสมากกว่า พระกลายเป็นพรหมาณ พุทธศาสนาก็เลยยิ่งห่างจากชาวบ้านออกไปทุกที

4. ไม่สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งซึ่งกำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต คือ ความหลากหลายภายในสังคม สังคมที่สลับซับซ้อนและขยายใหญ่ทำให้เกิดกลุ่มคนที่หลากหลายทั้งอาชีพและประสบการณ์ การศึกษาและความสนใจ ความหลากหลายดังกล่าวทำให้ผู้คน คาดหวังจากพุทธศาสนาแตกต่างกันออกไป ตลอดจนเข้าใจและรับรู้พุทธศาสนาด้วยวิธีการที่ไม่เหมือนกัน ความหลากหลายทางด้านความเชื่อและการรับรู้ รวมไปถึงปัญหาทางจิตใจของผู้คนในยุคโลกาภิวัตน์สภาพ เช่นนี้เรียกร้องให้พุทธศาสนาต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้มีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อตอบสนองกลุ่มคนที่หลากหลาย ถ้าพุทธศาสนาจะมีความสำคัญสำหรับอนาคต ส่วนหนึ่งก็เพราะสามารถที่จะเยียวยาวิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณของผู้คนที่ได้รับพิษภัยจากบริโภคนิยมได้

แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มศักยภาพของศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา

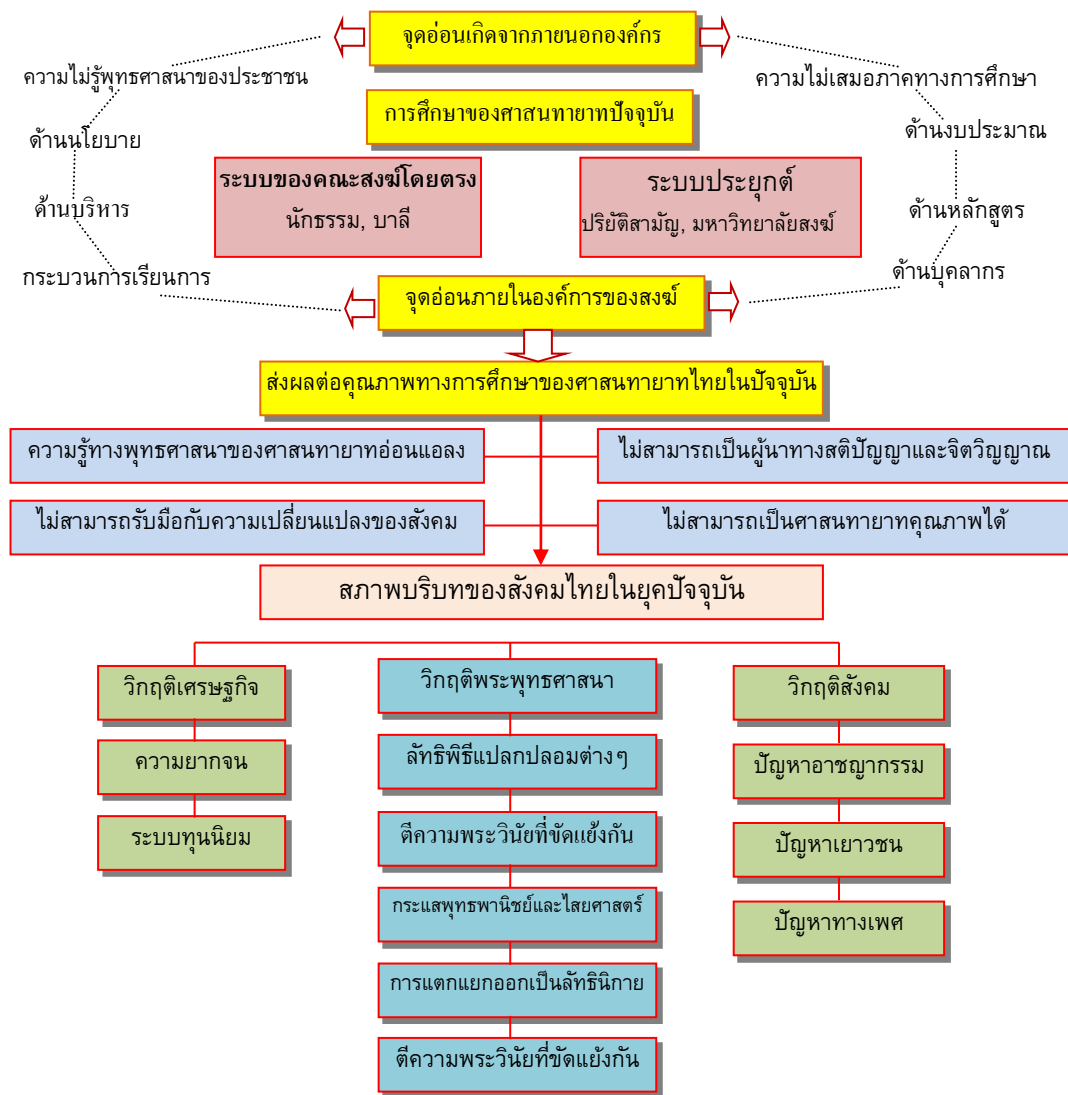
จากแผนภูมิสรุปสภาพการจัดการศึกษาของศาสนทายาทในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาของศาสนทายาทในปัจจุบันนั้น ยังไม่สามารถที่จะจัดให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยใน ยุคปัจจุบันได้ คือยังไม่สามารถสนองตอบต่อความคาดหวังของพระพุทธรศาสนา ศาสนทายาท และของสังคมได้เลย ถึงแม้การศึกษาขอศาสนทายาทจะมีจุดอ่อนต่างๆ มากมายหลายประการ แต่ก็ยังมีโอกาสที่จะสามารถ พลิกวิกฤติมาเป็นโอกาสคือสามารถกลับมาเป็นผู้นำทางการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา ได้ โดยให้การศึกษากับพระภิกษุสามเณรเพื่อฝึกอบรมสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ คือเป็นผู้ประพฤติ ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีความรู้และความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม โดยมีการใช้ระบบ คู่ขนานในการจัดการศึกษาของสงฆ์ โดยทำให้มีการศึกษาพุทธธรรม และการศึกษาสงเคราะห์ควบคู่กันไป ซึ่งข้อเสนอข้างต้นนี้ควรจะได้มีการกำหนดเป้าหมายและทิศทางให้ชัดเจนโดยยึดหลัก

1. เป็นการศึกษาวิชาการสมัยใหม่ในแนวพุทธ คือ การจัดการศึกษาในวิชาการต่างๆตามยุคสมัย นิยมภายใต้หลักการศึกษแบบพุทธ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาเรียนรู้วิชาต่างๆ ตามหลักพุทธธรรม เช่น เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ รัฐศาสตร์แนวพุทธ ฯลฯ

2. เป็นระบบการศึกษาที่เป็นวิทยาทาน คือ การทำให้การศึกษาวิชาการเป็นการเอื้อเพื่อเพียงแบ่งปันที่เรียกว่า “วิทยาทาน” ระบบการศึกษาวิชาการสมัยใหม่ของการศึกษาสงฆ์ จะต้องไม่ทำให้เป็นสินค้าเพื่อการซื้อ

ขายหวังกำไร ไม่แปลงความรู้ให้เป็นทรัพย์สินทางปัญญาอันเป็นสมบัติส่วนตัว ที่มีไว้เพื่อแสวงหาประโยชน์จากผู้อื่น ระบบการศึกษาของสงฆ์ในส่วนนี้ เป็นการให้ความรู้เป็นทานและทำความรู้ให้เป็นสมบัติส่วนรวม

3. เป็นระบบการศึกษาทางเลือก คือ การทำการศึกษามองสงฆ์ให้เป็นการศึกษาทางเลือกสำหรับสังคมไทย ที่ปลอดจากการผูกขาดการศึกษาโดยระบบทุนนิยม และใช้ระบบกลไกตลาดมาควบคุมการศึกษา ดังนั้น การศึกษาของสงฆ์ในส่วนนี้ จะต้องเป็นการศึกษาทางเลือกใหม่ให้กับสังคมไทยที่มีความแปลกแตกต่าง

ภาพประกอบที่ 2: สรุปรูปการจัดการศึกษาของศาสนทายาทในปัจจุบันที่ไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยปัจจุบันทางด้านเนื้อหา และกระบวนการเรียนไปจากการศึกษาในกระแสหลัก รวมถึงเป็นทางเลือกแก่ผู้ใฝ่เรียนรู้หรือผู้ด้อยโอกาส ที่เข้าไม่ถึงการศึกษาซึ่งเป็นบริการจากรัฐและธุรกิจเอกชน

การปฏิรูปการศึกษาในส่วนนี้ ศาสนทายาทควรหยุดการก้าวตามระบบการศึกษากระแสหลักของทางโลกให้ได้ ทั้งนี้เพราะการศึกษากระแสหลักของทางโลก เป็นการศึกษาเพื่อตอบสนองโลกทุนนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งขัดแย้งและสวนทางกับการศึกษาแนวพุทธโดยการศึกษาของศาสนทายาทในรูปแบบใหม่จะต้องเปิดรับให้คฤหัสถ์เข้า มาศึกษาโดยที่ไม่ต้องบวชเป็นพระภิกษุสามเณรก็ได้ ดังรูปแบบที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งได้เปิดรับ คฤหัสถ์เข้าศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงระดับปริญญาเอกแล้ว

จากข้อมูลที่ได้ ผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลมาเสนอแนวทางการจัดการศึกษาของศาสนทายาทใน 3 ระดับ คือ ระดับกว้างที่สุดได้แก่ระดับการวางนโยบาย (Strategic) ระดับกลางที่เน้นเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น คือ ระดับยุทธศาสตร์ (Tactical) และระดับปฏิบัติการ (Operational) อันเป็นระดับย่อยที่สุดและผู้วิจัยถือว่าสำคัญ ที่สุด เพราะเป็นเงื่อนไขสุดท้ายที่จะทำให้การปฏิรูปทุก ๆ อย่างบรรลุสัมฤทธิ์ผล ซึ่งในการปฏิรูปการศึกษา ของศาสนทายาทนั้นจะต้องใช้แนวความคิด 3 ประสาน คือ “ประสานคน ระบบ และบริบทที่เกี่ยวข้อง” คนคือ พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนทั่วไปซึ่งเป็นศูนย์กลางของการเริ่มต้น ต่อจากนั้นต้องกำหนดระบบ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนเป็นไปตามกรอบหรือระบบที่วางไว้ แล้วต้องปรับบริบทหรือ สภาพแวดล้อมให้มีส่วนสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาของศาสนทายาทให้สัมฤทธิ์ผลด้วย

ในระดับนโยบายผู้วิจัยได้เสนอนโยบายในการจัดการศึกษาสงฆ์ในรูปแบบใหม่ไว้ 10 ประการ คือ

- 1) มุ่งสร้างศาสนทายาทคุณภาพทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์
- 2) มุ่งเน้นใช้การศึกษานำหน้าการปกครอง
- 3) ยกระดับและให้ความสำคัญกับวิปัสสนากรรมฐาน
- 4) มุ่งความทั่วถึงทางการศึกษา
- 5) เพิ่มบทบาทด้านการศึกษาต่อประชาชน
- 6) แสวงหาความร่วมมือทั้งจากภายในและภายนอก
- 7) ปรับปรุงระบบโครงสร้างภายในองค์กรศาสนทายาทให้ทันสมัย
- 8) พัฒนาและปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ
- 9) พัฒนาคณาจารย์ทุกระดับและทุกฝ่ายของศาสนทายาทให้มีคุณภาพ
- 10) พัฒนาการศึกษาศาสนทายาทให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาของโลก

ส่วนในระดับยุทธศาสตร์ ผู้วิจัยได้เสนอยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาของศาสนทายาทไว้ 5 ยุทธศาสตร์ คือ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 จัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษาของศาสนทายาท โดยให้มีการศึกษาวิจัย กำหนดรูปแบบในการบริหารจัดการศึกษาของศาสนทายาทที่เหมาะสม

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ปรับกระบวนการจัดการศึกษาของศาสนทายาททั้งระบบ ทั้งโครงสร้างการบริหาร หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน การได้ผลประเมิณผล และนาระบบประกันคุณภาพเข้ามาใช้ในระบบการศึกษาของศาสนทายาท

ยุทธศาสตร์ที่ 3 เร่งสร้างศาสนทายาททั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์โดยใช้การศึกษานำหน้าการปกครอง และเน้นกระจายการศึกษาพระพุทธศาสนาให้ทั่วถึงทั้งฝ่ายบรรพชิตและพุทธศาสนิกชนทั่วไป

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2562)

ยุทธศาสตร์ที่ 4 รณรงค์ ปลุกจิตสำนึกของพระสังฆาธิการในทุกระดับชั้น ให้เห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กับพระภิกษุสามเณรและประชาชน และระดมทุนระดมกำลังพร้อมทั้ง กระจายทุนกระจายกำลังเพื่อจัดการศึกษาของศาสนทายาท

ยุทธศาสตร์ที่ 5 ปรับกลไกทางการบริหารจัดการภายในองค์กรศาสนทายาทให้มีความคล่องตัว มีประสิทธิภาพและรวดเร็ว โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

ซึ่งนโยบายและยุทธศาสตร์ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนี้ จะสามารถแก้ไขจุดอ่อนทางการศึกษาของคณะ สงฆ์ที่กล่าวมาแล้วได้

ในระดับปฏิบัติการ ซึ่งผู้วิจัยถือว่าเป็นระดับที่มีความสำคัญมากที่สุด การศึกษาของศาสนทายาทในสังคมไทยยุคปัจจุบัน จะต้องมีการรื้อระบบปรับปรุงโครงสร้างใหม่ทั้งหมดเพื่อให้การปฏิรูปการจัดการศึกษาของศาสนทายาทเปลี่ยนแปลงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และการที่จะให้การจัดการศึกษาของศาสนทายาทดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ศาสนทายาทมีความจำเป็นจะต้องจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่กำกับดูแลการศึกษาของศาสนทายาทในทุกระบบชั้น ควรที่จะมีภาระหน้าที่อยู่ในกรอบดังนี้

1) กำหนดนโยบาย แผน แผนงานและโครงการสนับสนุนการพัฒนาการศึกษาของศาสนทายาททั้ง ระบบให้ชัดเจน ทั้งในระดับชาติ และระดับนานาชาติ

2) ส่งเสริมการดำเนินงานของสถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนาต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการพัฒนาบุคลากรทางศาสนา ทั้งในระดับผู้บริหารระดับปฏิบัติการ เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารและการจัดการงานด้านการศึกษาของศาสนทายาทเพื่อให้องค์กรศาสนทายาทเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนา และทำให้สถาบันสงฆ์เป็นศูนย์กลางการพัฒนาจิตใจและมีประสิทธิภาพ

3) ส่งเสริมให้มีการพัฒนาโครงสร้างหลักสูตรด้านพุทธศาสนา ทั้งในส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระของหลักสูตรและการฝึกปฏิบัติ รวมทั้งกระบวนการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลอย่างสอดคล้อง และเหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

4) กำหนดมาตรฐานทางการศึกษา และกำกับดูแลการจัดการศึกษาของศาสนทายาทในทุกระดับให้ เป็นไปตาม เกณฑ์มาตรฐานที่ศาสนทายาทกำหนด

5) จัดให้มีการพัฒนาศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณร แม่ชี ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน เพื่อให้ สามารถทำหน้าที่เผยแผ่ให้การศึกษาพระพุทธศาสนา และพัฒนาจิตใจพุทธศาสนิกชนได้อย่างแท้จริง รวมทั้ง ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนากระบวนการบริหารและการจัดการศึกษาของศาสนทายาทอย่างเป็นเครือข่าย เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ จนถึงระดับโลก รวมทั้งการยกระดับคุณภาพ การศึกษาของศาสนทายาทให้เป็นที่ยอมรับ

6) จัดให้มีหน่วยงานกลางหรือศูนย์ส่งเสริมด้านการวิจัยและผลิตตำราทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการ เผยแพร่ความรู้ผลการวิจัยและการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กิตติ ชีรศาสตร์. **เทคนิคการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: กองศาสนศึกษา กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2539.
- พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). **พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533.
- พินสุดา สิริรังศรี. **“ความสำเร็จของวัดจองคำ : การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลีดีเด่น”**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2547.
- พินสุดา สิริรังศรี. **วัดจองคำ อำเภองาว จังหวัดลำปาง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลีดีเด่น**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, 2548.
- มานพ นักการเรือน. **พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.